

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «СПІЛКУВАННЯ» ТА «КОМУНІКАЦІЯ»

В статті проводиться порівняльний аналіз понять «спілкування» та «комунікація» в філософській, соціологічній, лінгвістичній, психологічній та педагогічній літературі. Встановлюється співвідношення цих термінів, досліджується зміст, який різні вчені вкладають в них

The article gives comparative analysis of the notions «interaction» and «communication» in Philosophy, Sociology, Linguistics, Psychology and Pedagogy. It defines the relationships between these terms and the essence different scientists put there.

Вступ

Швидкий економічний, технічний, науковий розвиток суспільства привів людство до не обхідності розв'язання нагальних проблем, спричинених саме таким прогресом. Їх вирішення повністю залежить від здатності та вміння представників усіх країн успішно та продуктивно співпрацювати, що в свою чергу підіймає проблему комунікації та міжкультурної комунікації на світовий рівень.

Все частіше ми зустрічаємо терміни «спілкування» та «комунікація» як у вітчизняній науковій літературі, так і в зарубіжних джерелах. Проаналізувавши численні дослідження, ми дійшли висновку, що різні автори, користуючись однаковими термінами, зазвичай надають їм відмінного тлумачення, що може призвести до певних непорозумінь. Тому метою цієї статті є дослідження та ретельний аналіз понять спілкування та комунікація, змісту, що вкладають в них різні науки та численні дослідники.

Вивчаючи процес спілкування, західні вчені часто використовують термін «комунікація», не роблячи між ними жодної різниці. Але в більшості робіт ці поняття розглядаються як близькі, проте несинонімічні (С.У. Гончаренко, Т.Г. Грушевицька, Н.П. Волкова, В.Д. Попков, Н.І. Формановська, А.П. Садохін, Н.К. Петрук та інші).

Аналіз дослідження

Проблеми спілкування та комунікації знаходять відображення в різних суспільствознавчих науках. Не зважаючи на те, що філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні словники, розглядаючи процес спілкування, акцентують увагу на різних сторонах цього процесу, все ж у їх визначеннях є певні спільні характеристики. Можемо також пересвідчитись, що хоч в деяких випадках термін «спілкування» ототожнюють з терміном «комунікація», але все ж таки останній отримує дещо інше забарвлення.

Отже, філософський словник визначає спілкування як процес взаємозв'язку і *взаємодії* суспіль-

них суб'єктів (класів, груп, особистостей), в якому відбувається *обмін* діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями і навичками, а також результатами діяльності; одна з не обхідних і загальних умов формування та розвитку суспільства і особистості. Воно відображає не тільки суспільну, але й особистісну необхідність індивідів один для одного в процесі суспільного відтворення самої людини з її особистісними здібностями, *потребами*, цінностями та іншими характеристиками [1, с. 433].

Соціологічний енциклопедичний словник відповідно акцентує увагу на соціальній стороні спілкування, тому за ним воно виступає *взаємодією* індивідів або соціальних груп, котра полягає в безпосередньому *обміні* діяльністю, навичками, уміннями, досвідом, інформацією, що задовольняє *потреби* людини в контактах з іншими людьми [2, с. 210].

Постановка завдання

Спілкування з психологічної точки зору можна пояснити як *взаємодію* двох або більше людей, що полягає в *обміні* між ними інформацією пізнавального або афектно-оціннісного характеру. Спілкування задовольняє особливу *потребу* людини в контакті з іншими людьми. Прагнення до спілкування нерідко займає значне та інколи провідне місце серед мотивів, котрі спонукають людей до спільної практичної діяльності [3, с. 232].

І, нарешті, педагогічний енциклопедичний словник зазначає, що спілкуванням є взаємодія двох або більше людей з метою встановлення і підтримання міжособистісних відносин, досягнення спільного результату діяльності. Розвиток мотивів спілкування відбувається в тісному взаємозв'язку з основними *потребами* дитини [4, с. 175]. Тобто, проаналізувавши різні визначення спілкування, можемо узагальнити і виділити основні характеристики:

- 1) спілкування – це взаємодія;
- 2) в процесі спілкування відбувається певний обмін;

3) люди мають особливу потребу у спілкуванні. Спілкування розглядається як взаємодія людей при обміні інформацією будь-якого характеру для задоволення певних потреб. Комунікація також використовується для позначення засобів зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу, процесу передачі та обміну інформацією між людьми для впливу на соціальні процеси.

В філософо-соціологічній літературі комунікацію розглядають відповідно як категорію ідеалістичної філософії, котра означає спілкування, за допомогою якого «Я» виявляє себе в іншому. Термін «Комунікація» використовується також і в широкому розумінні, як *спілкування* [1].

Так, соціологічний словник пропонує декілька визначень комунікації: а) процес передачі інформації, котрий включає адресанта, канали, кодування, зміст, декодування, ефективність, контроль, ситуацію, намір, адресата; б) *акт спілкування* між людьми через передачу символів, ціллю якого є взаєморозуміння; в) обмін інформацією будь-якого виду між різними системами зв'язку [2, с. 133].

Психологічний та педагогічний словники ж комунікацію часто ототожнюють зі спілкуванням (в широкому розумінні), але також можуть розуміти її і як акт спілкування, що є вужчим поняттям, ніж процес спілкування.

Як бачимо, в науці існують дві протилежні точки зору на співвідношення понять «спілкування» та «комунікація». Загалом різниця полягає у змісті самих понять: вузькому та широкому.

Відома дослідниця Н.І. Формановська базовою категорією виділяє комунікацію, зазначаючи, що поняття комунікації ширше поняття спілкування. Під комунікацією вона розуміє і шляхи повідомлення, і форми зв'язку, і саме спілкування [5, с. 7].

Прибічники іншої точки зору дотримуються думки, що розглядаючи спілкування у широкому розумінні як багатогранний процес взаємодії і взаємовпливу людей, можна стверджувати, що спілкування включає і комунікацію як процес передачі інформації і обміну нею.

Проблему у тлумаченні понять «спілкування» та «комунікація» не оминув і М.С. Каган у своїй праці «Світ спілкування: проблема міжсуб'єктних відносин». Він також відмічає, що в численних працях ці два терміни виступають взаємозамінними, тобто синонімічними, відбувається за його словами «розчинення спілкування в комунікації» [6, с. 143].

Але, як підкреслює сам автор, спілкування має практичний, матеріальний, духовний, інформа-

ційний і практично-духовний характер, тоді як комунікація є тільки інформаційним процесом – передачею тих чи інших повідомлень: «Комунікація є інформаційним зв'язком суб'єкта з тим або іншим об'єктом – людиною, твариною, машиною» [6, с. 145].

М.С. Каган суттєвою рисою обох процесів вважає потік інформації, тобто у комунікації інформація «тече» тільки в одну сторону, в той час коли у спілкуванні вона «циркулює між партнерами», «збільшується», «збагачується», «розширюється» завдяки активності усіх партнерів спілкування, тому з цієї позиції спілкування розглядається як діалог [6, с. 147].

Дослідник суперечить багатьом визначенням спілкування, що даються у різноманітних словниках, котрі часто прирівнюють цей процес до «передачі повідомлення» чи «обміну повідомленнями», тому що останній розуміється як втрата кожним учасником акту обміну тієї речі, якою він мінявся [6, с. 150 – 152].

М.С. Каган дає власне визначення цього терміну: «Спілкування – це процес творення нової інформації, спільної для учасників спілкування, і породженою їх спільністю» [6, с. 149].

Його думку підтримує і Ф.С. Бацевич: «Спілкування – одна з необхідних і всезагальних умов формування і розвитку суспільства і особистості. Комунікація, як правило, пов'язана лише з інформаційним зв'язком» [7, с. 27].

Ми також схильні дотримуватись такого розуміння різниці між поняттями «спілкування» та «комунікації». Але все ж таки лишається відкритою проблема визначення комунікації.

Оскільки проблема комунікації досліджується багатьма вченими, тому саме поняття «комунікація» отримало чимало визначень. Ще в 1977 р. К. Мертен нарахував 160 дефініцій комунікації. Сучасні вчені також розглядають це поняття, тому комунікацію можна розуміти як:

1. Форму зв'язку, процес повідомлення інформації за допомогою технічних засобів, акт спілкування між двома або більше індивідами, процес передачі інформаційного, емоційного чи інтелектуального змісту; тобто, комунікація за своєю моделлю є двосторонній потік інформації, у ній оцінюють якості передачі інформації, її повноту, зміст, форму, що дає змогу не лише оперативно й правильно сформулювати уявлення про відповідну проблему, але й обрати партнерів, розробити стратегію і тактику, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей (Н.П. Волкова);

2. Різновид інтенціонального (свідомого) виокремлення / повідомлення інформації в процесі

взаємодії (діяльності) принаймні двох суб'єктів за допомогою спеціально створених для цього або історично сформованих семіотичних засобів (знаків і правил їх комбінування) (П.Н. Донец);

3. Соціально обумовлений процес передачі і прийняття інформації в умовах міжособистісного і масового спілкування за допомогою різних комунікативних засобів (В.П. Конєцкая);
4. Процес перекодування вербальної у шевербальну, а невербальної у вербальну галузь, тобто для комунікації важливий період від творення одного до дії другого (Г.Г. Почепцов);
5. Складний, символічний, особистісний, *трансакційний* і часто неусвідомлений процес. Він дозволяє учасникам виражати певну зовнішню по відношенню до самих учасників інформацію, внутрішній емоційний стан, а також статусні ролі, в яких вони перебувають відносно одного одного (С.Г. Термінасова);
6. Система, в якій здійснюється взаємодія її складових і способи спілкування, що дозволяють створювати, передавати та приймати інформацію (Ф.І. Шариков).

Висновок

Проаналізувавши наведені визначення, можемо підсумувати: комунікацією називають певний процес передачі і прийняття інформації (будь-якого характеру та змісту), тобто акт спілкування (взаємодія) між щонайменше двома учасниками.

В той час, коли спілкування частіше розуміють як ширший процес, як взаємодію людей при обміні інформацією будь-якого характеру для задоволення певних потреб, котра і включає в себе комунікацію.

Література

1. *Философский энциклопедический словарь* / [ред. коллегия: С.С. Аверинцев и др.] – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
2. *Социологический энциклопедический словарь* / [ред.-координ. Г. В. Осипов]. – М. : Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 488 с.
3. *Психологический словарь* [ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.
4. *Педагогический энциклопедический словарь* / [ред. коллегия: Б. М. Бим-Бад, М. М. Безруких и др.] – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
5. *Формановская Н. И.* Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 478 с.
6. *Каган М. С.* Мир общения: Проблема межсубъективных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
7. *Бацевич Ф. С.* Основы коммуникативной лингвистики: [підручник] / Ф. С. Бацевич – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.

